

Джуматаева В.Т.
**Бүгінгі қазақ
журналистикасына
сараптама нәтижелері**

Мақала бүгінгі журналистиканың беделі, қоғамдағы орнын анықтауға арналған зерттеу жайлы жазылған. Осы мәселе бойынша жүргізілген сараптама нәтижелерін түйіндеу мақалаға негізгі өзек болды. Қоғамдық пікірді зерттеудің нәтижелері Қазақстандағы журналистиканың беделінің төмендегенін көрсетті. Журналист мамандардың көпшілігінің өз мамандығына деген ынтасы жойылып бара жатқандығы, салаға деген сұраныстың аздығы анықталды.

Түйін сөздер: қоғамдық пікір, қазақ журналистикасы, сараптама нәтижелері.

Dzhumataeva V.T.
**The results of the survey on
the role of modern Kazakh
journalism**

This article is about the role and reputation of journalism in today's society. Analysis of investigation is on this issue was the basis of this article.

Public opinion survey showed that the reputation of journalism in Kazakhstan is low. It has been proven that the journalists themselves are not particularly interested in journalism, interest fell study in this field.

Key words: public opinion, the Kazakh journalism, the survey results

---

Джуматаева В.Т.
**Результаты опроса
о роли современной казахской
журналистики**

Данная статья о роли и репутации журналистики в современном обществе. Анализ исследования по этому вопросу стал основой данной статьи. Исследование общественного мнения показало, что репутация журналистики в Казахстане низка. Было доказано, что сами журналисты уже не особо интересуются специальностью «журналистика», упал интерес изучения данной сферы.

Ключевые слова: общественное мнение, казахская журналистика, результаты опроса.

**БҮГІНГІ ҚАЗАҚ
ЖУРНАЛИСТИКАСЫНА
САРАПТАМА
НӘТИЖЕЛЕРІ**

Журналистика өте қызықты әрі күрделі мамандық. Бай тарихы мен өзіндік ерекшелігі де бар, халық арасында, «екінші көне» деген атқа ие. Тарихи аспектідегі ғылыми зерттеулерді жік-жікке бөлу журналистикада көп кездеседі.

Ал, бүгінгі кезеңде қалай болады? Міне осы мәселе сандық және сапалық зерттеулер негізін қалыптастырды. Мәселелердің жартысы психология, яғни, өзін-өзі талдауға бағытталған. Екіншісі тіл – журналистің негізгі құралын сараптау.

Осыған қатысты сауалнама ұйымдастырылды. Енді соның нәтижесіне зер салайық. Сауалнамаға БАҚ-та жұмыс істейтін 10 ер және 40 әйел адам, жалпы саны 50 кәсіби журналистер қатысты. Респонденттер еркін, бейресми түрде таңдалды. Сауалнама 2011 жылдың тамыз айында басталып, желтоқсанда аяқталды. Қатысушыларға 25 сұраққа жауап беру ұсынылды. Әрбір бос жолаққа өздерінің жазба жауаптарын қалдыру қарастырылған еді. Арасында сандық және сапалық талдау үшін жасалған, ашық және жабық сұрақтар болды. Сауалнама ерікті сынақ ретінде жүргізілді.

Журналистер бүркеншік есімді пайдаланудың себебі былай деп атап өтті: бір мезгілде бірнеше бұқаралық ақпарат құралдарында жұмыс істеу кезінде; жарнамалық материалдарға қол қою үшін; бір газет санында бір автордың екі мақаласы жарияланған кезде. Мұның өзі мамандардың тапшылығын білдіреді.

Содан кейін, Қазақстан Журналистер одағы, Қазақ қарымқатынас қауымдастығы, Журналистердің Ұлттық Одағы сияқты кәсіби ұйымдар *бұған 18%-ы* оң жауап берді. Оларға мынадай сұрақ қойылды: «Сіз кез келген журналистік ұйымға мүше боласыз ба?» Респонденттердің 36%-ы: «Кәсіби ұйымдардың қатарында емеспіз, бірақ болғымыз келеді», – десе, 46%-ы: «Ешқандай да мұндай ұйымдардың қатарында емеспіз, болғымыз да келмейді», – деп жауап берген.

Сауалнаманы қорытар болсақ, журналистердің көпшілігі кәсіби және жеке меншік құқықтарын қорғау, кәсіби іс-шаралар кезінде кәсіподаққа мүше болғымыз келеді, өйткені оларға сенеміз. Ал кәсіби ұйымдардың көмегі жоқ деген секілді пікірлер білдірген.

Үшінші сұрақ журналистік мәтіндерді жариялауға қатысты қойылды. Сауалнамаға қатысушылардың 38%-ы өздерінің

эфирге шығарған материалдарына қандай да бір ерекше талаптар қоймайды; 62%-дан астамы өздерінің жариялаған материалдарына риза емес. Соның ішінде 38%-ы редактордың түзетулерінен кейін материалдың зардап шеккенін біле отырып, редакторға да, басшылыққа да ешқандай наразылық айта алмайды екен. Осылайша, басшылықпен ашық талқылауға түсе алмау қазақстандық журналистердің типтік ерекшеліктері екені белгілі болды.

«Журналистикада пір тұтатын кіміңіз бар?» деген сұраққа респонденттердің 30%-ы «Ешкім жоқ», – деп жауап берді. Бұл көрсеткішті медиада өзінің еңбек жолын жаңадан бастағандар құрап отыр. Бұл олардың үлгі алып, еліктейтін тұлғалары жоқ дегенді білдіреді. Журналистер еліктеуге тұрарлық «көрнекті» әріптестерді атады: Олар: Артур Платонов («КТК» телеарнасы), Малахова («Еуразия» бірінші арнасы), Тимур Неталиев («Экспресс-К» газеті), Андрей Айгул Мүкей («Ел арна»), Екатерина Андреева («Еуразия» бірінші арнасы), Владислав Листьев (марқұм болған). Жоғарыдағы журналистердің әр қайсысы 6%-дан дауыс жинаған. Ал, 4% журналистердің ұнататындары: Майя Веронская («Казакстан» телеарнасы), Леонид Парфенов (бірнеше жобалар мен деректі фильмдердің авторы, тележүргізуші), Айсұлу Бектембаева («КТК»), Ираде Зейналова («Еуразия» бірінші арнасы). Қалғандары сауалнамада бір-ақ рет кездесті. «Пір» тұтатындардың арасында, қазақстандық және ресейлік журналистердің болғаны Қазақстанның медиа кеңістіктігін дәлелдейді.

«Сіздерге бұрын-соңды шетелде мамандық бойынша жұмыс істеуге ұсыныс түсті ме?» деген сұраққа журналистердің 84%-ы «Жоқ», – деп жауап берді. Ал, 16%-ы «Иә» дей келе, әсіресе Ресей мен Қырғызстаннан ұсыныс келетінін айтқан. Ал Америка немесе Еуропа елдеріне барып, сол елдердің БАҚ-нда жұмыс істеуге ешкім ұсыныс алмаған.

Сауалнамаға қатысушылардың 40%-ы журналистикадан басқа шығармашылық жұмыспен айналыспайтынын айтқан; 60%-дан астамы журналистика мамандығымен қоса басқа да жұмыстармен айналысатыны, 14%-ы кәсіби фотографиямен айналысатыны, 12%-ы көркем әдебиетті дамытуға үлес қосып жатқаны анықталды. Журналистердің 8%-ы анимация, мультфильмдер, коллаж сияқты бейнелеу өнерімен айналысса, 4%-ы жоғары оқу орындарында сабақ береді; 4%-ы әнші. Сондай-ақ журналистер әуесқой бейне түсірілімдерге, ерікті шығармашылық жұмыстарына да қатысатын болып шықты.

Қалған сауалнамаларда журналистердің спорт, әдеби аударма, кесте тігу, түрлі жобаларды ұйымдастыру, актерлік және баспа қызметіне ауысқаны көрсетілген.

Әрі қарай, журналистердің 72%-ы баспасөз релизін оқи салып, іс-шараға қатыспай-ақ материал жазғандарын мойындады. Алайда 28% журналистер «опаненттің» өзінен пікір алуға тырысады.

Сұрақ арасында қатысушыларға өз материалдарында жиі қолданатын сөзді жазу ұсынысы берілген болатын. 24%-ы жауап беруге қиналды. Қалған 4% журналист: «бүгін», «кеше», «сондықтан», «ақыр соңында», «әсер»; ал 6%-ы «шын мәнінде», «дегенмен» деген сөздерді пайдаланытыны белгілі болды.

Ең тәжірибелі журналистер (54%) қазіргі заманғы мамандық өкілдеріне журналистік білімнің қажеті жоқ деген пікірді білдірді. Респонденттердің 46% олармен келіспейді, тілшілерге арнайы білім қажет деп санайды. Журналистиканың негізгі теориясын көп оқуды қолдамайды. Адамға қол жетімді желілерде осылай айтылады, ЖОО төрт жыл бойы оқыған тиімсіз дейді. Әсіресе жұмыс беруші жұмысқа қабылдар алдында дипломын алдыңғы қатарға қоймайды. Еңбек өтеліне және жарияланған мақалаларының санына мән беретіні басшылыққа алынатыны анықталды.

Келесі кезекте журналистік жұмыс олардың жеке өміріне қалай әсер етіп жатқанына жауап беру сұралды. 9%-ы ғана журналистика оң әсер етеді деп санайды, атап айтқанда, әр қашан таныстар шеңбері кеңейеді дейді. Көпшілігі (48%) журналистика отбасылық өмір мен адамаралық қарым-қатынасқа іс жүзінде әсер етпейді деп жауап берді. Қалған 34%-ы кәсіби қызметі жеке өміріне теріс әсер ететінін белгілі болды. (9+48+34=91).

Тексеріс барысында оларға топтық жұмыста кім жетекші екенін көрсету ұсынылды. Респонденттердің 52%-ы: «Журналист деп есептейміз», – десе, 16%-ы: «Оператор, фотограф», – деп жауап берді. Ал 32%-ы бұл жерде көшбасшы қажет емес, түсіністікпен жұмыс істеу керектігін айтты.

Көпшілігі (52%) бұл пікірмен келіспейді. «Кім ақпаратқа ие, сол әлемді иеленеді», – дейді. Зерттеудің бұл басқышы қатысушыларды екі топқа жіктейді. Алғашқы топ өкілдері берілген «құрғақ» ақпаратты қанағат тұтса, келесі топтағылар қосымша ақпарат көздерін іздеумен айналысатындар болып шықты.

Әрі қарай сауалнамада журналистің редакциялық саясатқа, форматқа тәуелділік дәрежесін

байқауды мақсат етілді. Қатысушылардың 56%-ы: «Толығымен, өте тәуелді», – деп жазды. 14%-ы ішінара тәуелді екенін, қалған 30%-ы мүлдем тәуелсіз болатындарын айтып, өздері еркін жазып, шектеулерге мойынсұнбайтынын білдірген.

Журналист мәртебесінің биіктігі туралы сұраққа былай жауап алынды. Респонденттердің 12%-ы ешқандай шың жоқ деп санайды. 20%-ы журналистиканың өзінің жеке баспасы, телеарнасы, медиахолдингті болса, журналистердің мансап шыңы сол екенін жазған. 10%-ы: «Мансап шыңы қаламақы мөлшерімен сипатталады», – деп есептейміз десе, 10%-ы танымал болуды мәртебе тұтқан, 4%-ы: «Мансаптылық сұранысқа байланысты бұқаралық ақпарат құралдарының бәсекелестік нәтижелері арқылы анықталады», – деп мәлімдеді. Сауалнамаға қатысушылардың 50%-ы дайын журналистік мансаптың шыңы – бас редакторлық қызмет; телеарнадағы авторлық бағдарламаның иесі деп есептейді. Ал 4%-ы: «Журналистің өзінен интервью алса, сол – журналистік шың», – дейді.

Соңғы сұрақтардың бірі былай болды: «Сен бала күнінде кім болуды армандадың, ата-анаң қандай мамандықты айтты?»

Респонденттердің көпшілігі олардың ата-аналары балаларының армандарына қолдау көр-

сеткенін айтты. Журналист болғысы келгендер тек 22%-ды ғана құрайтын болып шықты, ал 22%-ы өз өмірін медицинаға арнағысы келген. 16%-ы заң білімін алғысы келсе, 10%-ы ұстаз болуды армандаған. 6%-ы халықаралық қарым-қатынастар саласында жұмыс істеуді қалапты. 6%-ы жазушы болуды армандаған. Журналистердің 4%-ы экономист, 4%-ы ғарышкер, 4%-ы ұшқыш, 4%-ы актер болғысы келіпті. Демек, алынған мәліметтер негізінде, журналистердің шамамен 80%-ы журналистикаға мақсатты түрде келмей, өмірдің кездейсоқ жағдайлары бойынша келген болып шықты.

Келесі сұрақ журналистердің талпынысын зерттеу үшін қойылды: «Сіз не армандайсыз?» Респонденттердің бірде-бірі кәсіби қызметімен өз армандары мен жоспарларын біріктірмейтіні анықталды. Бұл туралы журналистердің 16%-ы тұрмысқа шығуды армандайтынын, 8%-ы басқа қызықты жұмыс тапқысы келетінін, 6%-ы жеке бизнесін ашқысы келетінін, т.б. арман-мақсаттарды атаған.

Сондықтан мемлекет тарапынан журналистерге қолдау көрсетуді күшейту қажет. Журналистік сараптама, ұсыныс-пікірлер және дәлелді сыни ескертулерге басшылар құлақ асып, тиісті іс-шаралар жасалып тұрса, журналистің беделі биіктей түсері анық.

Әдебиеттер

- 1 Старокадомский Д. Человек на Луне // Наука и техника. – 2002. – № 3. – С. 12
- 2 Гинзбург А.Я., Оганов Н.И., Поврезнюк Г.И. и др. Основы криминалистики. – Алматы: Мектеп, 2004. – 260 с.
- 3 Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан. – Алматы: Юрист, 2005. – 56 с.
- 4 Куралева Т.В. Особенности коммуникативного поведения участников судебного заседания. // Филологические науки в России и за рубежом: сб. мат. межд. научн. конф. – СПб.: Реноме, 2012. – 212 с.
- 5 Ложникова О.П. Восприятие звукового сообщения аудиторией. Электронный курс по журналистике. Массовая коммуникация. Глава 11. Теория и методика радиожурналистики // ЮНЕСКО. – 2001.
- 6 Внимание и восприятие. Учебное пособие по психологии. – Мурманск: МГТУ, 1998. – 240 с.
- 7 Кинолетопись. Аннотированный каталог киножурналов 1925 – 1945 гг. Выпуск I. – Алматы: Алма-Ата, 1992. – 320 с.

References

- 1 Starokadamskii D/ Chelovek na Lune // Nauka i tekhnika. – 2002. – № 3. – S. 12.
- 2 Ginzburg A.Ya., Oganov N.I., Povreznyuk G.I. I dr. Osnovy kriminalistiki. –Almaty: Mektep, 2004. – 260 s.
- 3 Uголовно-protsessualnyi kodeks Respubliki Kazakhstan. – Almaty: Uirist, 2005. – 56 s.
- 4 Kuraleva T.V. Osobennosti kommunikativnogo povedeniya uchastnikov sudebnogo zasedaniya. // Filologicheskie nauki v Rossii i za rubezhom: sb. mat. mezhd.nauchn.konf. – SPб.: Renome, 2012. – 212 s.
- 5 Lozhnikova O.P. Vospriyatie zvukovogo soobshcheniya auditoriei. Elektronnyi po zhurnalistike. Massovaya kommunikatsiya. Glava 11. Teorya i metodikaa radiozhurnalistiki // UNESKO. – 2001.
- 6 Vnimanie i vospriyatie. Uchebnoe posobie po psihologii. – Murmansk: MGTU, 1998. – 240 s.
- 7 Kinoletopis. Annotirovaniy karalog kinozhurnalov1925 – 1945 gg. Vypusk I. – Almaty: Alma-Ata, 1992. – 320 s.